

heidän yhteisönsä voisivat vahvistaa toimijuuttaan ja ottaa entistä enemmän vastuuta ei vain omien radikaaliensa kurissapidosta vaan Euroopan asioista laajemminkin? Jopa ilman, että he odottaisivat tähän lupaa valtaapitävältä kantaväestöltä? Maahanmuuttajien piirissä onkin merkkejä uudenaikaisista toimijoista, joiden itsevarmuus riittää myös itsekritiikkiin. Jokisalo mainitsee heistä turkkilais-saksalaisen feministin ja muslimiaktivistin Seyran Atesin. Tällaisia toimijoita on nousemassa esiin myös Suomessa, ja useat heistä ovat naisia.

Mikä on Euroopan tulevaisuus? Jokisalo katsoo Euroopan poliittisen tilanteen muistuttavan yhä enemmän Weimarin tasavallan loppuajankaa: "Aikamme neljä apokalyptista ratsastajaa – ekologinen kriisi, sodat, demokratian rapautuminen ja globaalin talouden epätasa-arvoiset rakenteet – ovat kylväneet tuhoa." Kestäkö eurooppalainen demokratia elintason laskua? Radikaali oikeisto on kasvattanut kannatustaan, kun ihmiset pelkäävät: "Hyvinvointisovinnism, linnake-Eurooppa, rasismi ja energia- ja raaka-ainelähteiden sotilaallinen hallinta ovat uusfasismin avoin ja epäsuorasti koko radikaalin oikeiston tarjous ekologisen kriisin hallintaan..." Otammeko tämän tarjouksen vastaan?

Viimeisillä sivuilla Jokisalo ehdottaa korjaustoimiksi muun muassa markkinoiden säätelyä ja julkisen sektorin vahvistamista. Nämä kuulostavat tutuilta keinoilta. Hän täsmentää muutoksen edellyttävän uutta talousjärjestelmää, joka perustuu jollekin muulle kuin jatkuvalla taloudellisella kasvulla ja voiton maksimoinnille. Ihmisten perustarpeet on hänen mukaansa tyydytettävä, mutta fossiilisista polttoaineista on luovuttava ja kulutusta on olennaisesti vähennettävä. Demokratiaa on puolustettava, eriarvoisuutta vähennettävä ja tasausmekanismeja kehitettävä. Eikä käy laatuun, että ihmisoikeudet rajataan vain valkoiselle keski- ja työväenluo-

kalle. Kaiken perusedellytyksenä on rauhan säilyminen ja asevarustelun alasajo. Ei siis mitään valtavan uutta. Olisiko niin, että vanha keino on parempi kuin pussillinen uusia?

VESA HIRVONEN, DOS.

SERAFIM SEPPÄLÄ

Vaienneita ääniä: Kunnianosoitus kadonneelle kulttuurille. Helsinki: Kirjapa 2015. 378 s.

Suomi on siitä onnellisessa tilanteessa, että maassa on maailmanluokan armeniantuntija. Kyse on tietysti professori Serafim Seppälästä, joka aikaisemmin on julkaissut kaksi mainiota Armeniaa koskevaa kirjaa: *Araratista itään* (2007) sekä *Armenian kansanmurhan perintö* (2011). Uusi kirja on kunnianosoitus sille länsiarmenialaiselle kulttuurille, joka sai julman lopun sata vuotta sitten.

Armenialaiset ovat olleet syrjinnän, vainojen ja julmuuksien kohteina useita kertoja pitkän historian aikana. Sata vuotta sitten tapahtunut kansanmurha oli kuitenkin laadultaan jotain uutta. Kuten Seppälä osuvasti kirjoittaa (s. 10): "Onnistuneesti toteutetun kansanmurhan todellinen tragedia on kokonaisen elämänmuodon lopullinen pois pyyhkiminen kaikkine inhimillisine ja kulttuurillisine rikkauksineen. Kansanmurha on kulttuurin kuolema."

Armenialainen kansanmurha olikin "totaalinen menestys". Satayksi vuotta sitten Turkin väestöstä viidennes, jopa neljännes, oli kristittyjä. Tänäpä heidän määränsä on runsas promille. Suurin osa kirkoista, luostareista, kirkkojen ylläpitämistä kouluista ja muista laitoksista joko tuhottiin tai otettiin muuhun käyttöön. Entisten armenialaiskyläiden ja –kortteleiden asukkaat eivät yleensä

tiedä mitään paikkakuntansa pitkästä kristillisestä historiasta. Ei vain armenialaisia vaan myös kaikki heihin viittaava infrastruktuuri eliminoitiin tehokkaasti.

Armenialaisen kansan elämä kuitenkin jatkui, joskaan ei enää sen ikivanhoilla asuinalueilla. Elämä Istanbulissa, Ranskassa tai Yhdysvalloissa ei tietenkään voinut muotoutua samanlaiseksi kuin perinteisessä armenialaiskylässä. Sen omintakeinen kulttuuri kuoli vuonna 1915 yhdessä monien armenialaisten kanssa. Vain muisto elää. Seppälä kirjoittaa (s. 17): "Tuhon jälkeen muistaminen on ainoa asia, mitä kadonneiden kunniaksi on tehtävissä. Muisto on ainoa tapa ylläpitää sitä, mitä ei enää ole."

Seppälän hienossa kirjassa kohtaamme tämän kadonneen elämänmuodon. Kirja on kaunis kunnianosoitus kadonneelle kulttuurille. Ensimmäisessä osassa Seppälä kuvaa armenialaista elämää Turkissa ennen vuotta 1915. Saamme lukea armenialaisalueiden luonnosta, laulusta ja tanssista, elämäkumppanin löytämisestä, kirkollisista juhlista, armenialaisista pyhimyksistä, pyhiinvaelluksesta, miesten ja naisten välisistä suhteista, koulutuksesta ja paljosta muusta. Armenialaisen elämän "kolme pääväriä" olivat hengellisyys, yhteisöllisyys ja juhliminen. Elämää ei pilkottu hengelliseen ja maalliseen vaan hengellisyys oli mukana niin arkisessa askaroinnissa kuin juhlassakin.

Perinteinen armenialainen kyläelämä oli yhteisöllistä. Keskeinen perusyksikkö ei ollut kylä tai perhe vaan suku, ja yhdessä taloudessa saattoi elää viisikin sukupolvea. Tämä ei ole mitenkään ainutlaatuista, mutta monen muun kansan kohdalla tällainen yhteisöllisyys menetti merkityksensä jo aikaisemmin. Armenialaisten kohdalla se säilyi aina kansanmurhaan asti.

Kirjan toisessa osassa Seppälä kuvaa itse kansanmurhaa lähinnä useiden selviytyjien kertomusten kautta. tarinat ovat mielenkiintoisia, mutta välillä myös erittäin raastavia, jopa kestävättömiä.

Kirjan viimeisessä osassa Seppälä kuvaa, mitä Turkkiin jääneille armenialaisille tapahtui. Polttopisteessä ovat erityisesti islamilais-tuneet armenialaiset, siis ne armenialaiset, jotka selviytyivät kansanmurhasta kääntymällä islamiin, ja heidän jälkeläisensä. Kyse oli useimmiten nuorista naisista ja tytöistä, jotka joutuivat muslimimiehen vaimoksi tai jalkavaimoksi. Nämä naiset yleensä vaikenivat armenialaisesta taustastaan; jotkut paljastivat salaisuuden vasta kuolinvuoteillaan. Vuonna 2004 turkkilainen toimittaja Fethiye Cetin julkaisi kirjan armenialaistaustaisesta isoäidistään, jonka jälkeen asiasta on keskusteltu avoimesti. Turkissa arvellaan olevan jopa kolme miljoonaa henkilöä, joilla on armenialaiset juuret.

Seppälä kuvaa osuvasti, miten näissä perheissä vallitsi vaikeneminen historiasta, kun taas naapurit, jotka olivat koko ajan tietoisia asiasta, pystyivät etenkin riitojen syntyessä hyödyntämään tietoa. 1950-luvulla kurdimies tappoi erään armenialaistaustaisen miehen sanoen: "Sinä olet armenialainen. Vaikka käännyt islamiin, sinun luusi ovat syntiset." (s. 326.) Vielä vuonna 2000, kun jo pitkään Yhdysvalloissa asuneet armenialaiset vierailivat Diy-*arbakin* armenialaisella hautausmaalla, viereisen koulun oppilaat ryntäsivät ulos välitunnilla ja alkoivat huutaa heille: *Gavur!* Vääräuskoisia!

Vaienneita ääniä on mullistava lukukokemus. Ensimmäinen osa on kaunis rikkaan mutta kadonneen kulttuurin kuvaus, todellinen kunnianosoitus elämänmuodolle, jota ei enää ole. Toinen osa taas on peittelemätön inhimillisen julmuuden kuvaus. Jos ensimmäinen osa on kunnianosoitus, on toinen osa syytöskirje.

Kirjan viimeiset lauseet hehkuvat surua ja nostalgiaa:

Armenialaiset kylänraitit ovat vaienneet, katoilta ei enää kantaudu tanssin askeleita. Kyntö-

miesten kutsua ei kuulu. Surb Karapetin luostari on hiljaa, pyhiinvaeltajia ei enää tule. Seinät on revitty alas, kaiverrettujen kiviristien sirpaleita on vielä maassa hajallaan. Luostarin raunioille on asutettu uusia tulijoita, heidän katseensa on vieras.

Jouluyönä pyhillä paikoilla on äänetöntä, pääsiäisaamuna piihat sysipimeitä. Hautakivet ovat vaipuneet maahan, pyhät puut unohtuneet. Pyhien vuorten ylle on noussut valkoinen kuunsirppi. Tuhat kirkkoa kadonnut kuin tuhatvuotinen uni.

Sata vuotta on vierähtänyt kansanmurhasta. Aika ei ole ollut armollinen uhreille. Turkki on tänään vahva valtio. Armenialaiset ovat heikkoja. Tapahtumien muistaminen on kunnianosoitus. Niistä kirjoittaminen on vastarintaa. Serafim Seppälä on taas kirjoittanut mestariteoksen.

SVANTE LUNGGREN, DOS.

**HAGOP ARSENIAN & ARDA ARSENIAN EKMEKJI
Towards Golgotha.
The Memoirs of Hagop Arsenian, a Genocide Survivor. Translated and Annotated by Arda Arsenian Ekmeckji. Second Edition. Beirut: Haigazian University Press 2015. 238 s.**

Hundraårsminnet av det armeniska folk mordet förra året markerades bland annat med att ett stort antal böcker publicerades. Det handlar dels om historiska framställningar av folk mordet, dels om minneslitteratur. Också i Finland, där det armeniska folk mordet inte fått stor uppmärksamhet, utkom förra året en

bok i vardera genren: Munk Serafims bok handlar om folk mordet och den kultur som utplånades i det, medan Fader Grigoris Balakians klassiska beskrivning av sitt eget dramatiska öde under folk mordet utkom i finsk översättning (*Armenialainen Golgota*, Basam books).

Hagop Arsenians minnen från folk mordet utkom i engelsk översättning redan år 2011, men kom ut i en andra upplaga under minnesåret. Liksom så många andra liknande böcker har denna en intressant tillkomsthistoria. Arsenian skrev år 1919 ner sin och sin familjs erfarenheter av deportation och övergrepp under folk mordet. Senare skrev han en andra del om familjens öden fram till år 1940. Allt detta fanns endast i en handskrivna version på armeniska, som dottern Arsiné bevarade. Arsenians sondotter, Arda Arsenian Ekmeckji, professor vid Haigazian-universitetet i Beirut, fick reda på existensen av detta manuskript år 1996. Det var svårläst, men Ekmeckjis far, som var 84 år, kunde läsa sin fars handstil efter att manuskriptet förstörats. Den engelska översättningen baserar sig på det som han läste in på sex band.

Hagop Arsenian föddes i byn Ovajik nära Izmit, antikens Nicomedia, år 1880. Ovajik låg inte i det historiska Armenien, utan i västra Turkiet, men hade ändå en betydande armenisk befolkning. Arsenian studerade till farmaceut i Konstantinopel, öppnade ett apotek och hann gifta sig och få två barn innan det ödesdigra året 1915.

I juli 1915 deporterades alla armenier från Izmit. Arsenian samlar sin familj bestående av fru, två barn, mor, svärföräldrar samt en svåger och två svägerskor. Under det följande halvåret tvingas gruppen färdas under svåra strapatser och når till slut den syriska öknen. Ibland vandrade de till fots, ofta åkte de tåg. Familjen var välbärgad och kunde ibland åka i första klass, men ofta sammanfösta med andra deporterade i överfulla boskapsvagnar. Åk-